

Dr hab. Agnieszka Nowak-Łojewska, prof. UG

Uniwersytet Gdański

Recenzja

rozprawy doktorskiej **mgr Olgi Wysłowskiej** pt. *Jakość wczesnej opieki, wychowania i edukacji najmłodszych dzieci – uwarunkowania i implikacje,*

przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty Karwowskiej-Struczyk, prof. UW

Wprowadzenie

Tematem przewodnim pracy doktorskiej jest wczesna opieka, wychowanie i edukacja dzieci do 3 roku życia. Tworzy ją cykl czterech publikacji spójnych koncepcyjnie, w których prowadzone są empiryczne i teoretyczne dociekania dotyczące jakości wczesnodziecięcej edukacji. Przyjęte założenia teoretyczne lokują się głównie w modelu Bronfenbrennera, co skutkuje wyłanianiem się problemów badawczych, dotyczących kolejno: 1. Jakości doświadczeń dzieci w czasie pobytu w placówce (mikrosystem), 2. Relacji między kwalifikacjami zawodowymi i stażem pracy a opiniami na temat potrzeb rozwojowych dzieci (makrosystem), 3. Organizacji doskonalenia zawodowego wychowawców małego dziecka (egzosystem i makrosystem), 4. Jakości doświadczeń dzieci w placówkach a wybranymi aspektami strukturalnymi organizacji placówek dla dzieci (mikro- i makrosystem). Każdy z problemów badawczych wraz z podstawami teoretycznymi jest następnie szczegółowo prezentowany w poszczególnych publikacjach składających się na przedłożony do recenzji dorobek.

Przyglądając się całościowo recenzowanej rozprawie już na wstępie pragnę podkreślić jej wysoką wartość merytoryczną i praktyczną. Po pierwsze, poruszony temat należy do niszowych i mimo wzrastającego zainteresowania tą problematyką, w Polsce nadal jest słabo opisany poza kilkoma wiodącymi pozycjami, np. L. Telki, A. Olczak, K. Segiet, K. Piętki-Kosińskiej czy A. Ruzik-Sierdzińskiej. Natomiast na świecie od bardzo wielu lat wątek ten jest

podejmowany i analizowany zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i badawczym, o czym świadczą prace A. Gopnik, P. Kuhl, A. Meltzoff, różne rozwiązania praktyczne (San Miniato, Reggio Emilia, itp.) oraz podejmowane badania w ramach ECEC (Early Childhood Education and Care). Mgr Olga Wysłowska swoją rozprawą wnosi w ten obszar nowe i bardzo wartościowe rozważania argumentujące korzystny wpływ wysokiej jakości wczesnodziecięcej edukacji: na rozwój poznawczy i społeczno-emocjonalny dzieci, ich późniejsze osiągnięcia szkolne oraz podkreślające, że doświadczenia rozwojowe wysokiej jakości mogą wpływać pozytywnie na domowe środowisko, aż wreszcie wspieranie procesu tworzenia zrównoważonego społeczeństwa.

Po drugie, mgr Olga Wysłowska w swojej rozprawie prezentuje szeroko zakrojone badania międzynarodowe dając w ten sposób odbiorcom z całego świata okazję na poznanie bardziej zróżnicowanych praktyk i regulacji prawnych, co traktuje jako przyczynek do pogłębionego rozumienia jakości we wczesnodziecięcej edukacji oraz inspirację do modyfikowania narodowych rozwiązań.

Po trzecie, prezentuje się ona jako wprawna badaczka wykazująca się umiejętnością posługiwania się metodologią badań społecznych, a także jako autorka narzędzi badawczych, aktywna badaczka przeprowadzająca obserwacje, wywiady oraz osoba doskonale przeprowadzająca analizę zebranych materiałów badawczych z umiejętnością analiz porównawczych i odnoszenia ich do międzynarodowych grup badawczych reprezentowanych przez dzieci żłobkowe i kadrę zajmującą się opieką, edukacją i wychowaniem dzieci.

Przedłożony materiał postrzegam więc jako wyjątkowo interesujący, odkrywczy badawczo i użyteczny dla praktyki wczesnej opieki, edukacji i wychowania. W dalszej części recenzji odniosę się szczegółowo do poszczególnych publikacji wchodzących w skład dysertacji.

Ocena rozprawy

Praca doktorska obejmuje 252 strony. Składają się na nią trzy artykuły opracowane w międzynarodowym zespole oraz monografia współautorska. W powstanie każdej z publikacji mgr Olga Wysłowska była zaangażowana, co dokumentuje kilkoma oświadczeniami ilustrującymi jej wkład w powstanie analizowanego materiału.

Pierwszy z tekstów, to autorski artykuł zatytułowany *Developmental and educational goals in early childhood education and care – perspective of Warsaw caregivers* opublikowany w *Nauki o Wychowaniu, Studia Interdyscyplinarne* 2017, nr 5(2). Artykuł opracowany został na podstawie międzynarodowego projektu Curriculum and Quality Analysis and Impact Review of European ECEC realizowanego w latach 2014-17, a dokładnie badań z obszaru WP3 (Work package 3), który dotyczył szeroko rozumianego rozwoju zawodowego profesjonalistów odpowiedzialnych za organizację placówek dla dzieci od urodzenia do rozpoczęcia przez nie szkoły podstawowej oraz badań z obszaru WP6, który dotyczył wskaźników jakości wczesnej edukacji. W badaniach tych mgr Olga Wysłowska była aktywnie zaangażowana: 1. uczestniczyła w doborze próby badawczej i opracowywaniu procedury gromadzenia danych, 2. przeprowadzała wywiady z opiekunami, 3. koordynowała polskie badania (wywiady, obserwacje), 4. uczestniczyła w opracowaniu polskiego studium przypadku.

Przedłożony do recenzji tekst stanowi fragment z badań koncentrujących się na procesie kształcenia i doskonalenia zawodowego wychowawców dzieci do 3 lat. Uczestniczyło w nich 449 wychowawców z Zespołu Żłobków m.st Warszawy, największej tego typu sieci w Polsce. Badani wypełniali internetowy ustrukturyzowany kwestionariusz ankiety na temat wspierania rozwoju społecznego, poznawczego, emocjonalnego dzieci podczas ich pobytu w żłobku. Tekst jest bardzo dobrze osadzony teoretycznie. Ma przejrzystą koncepcję badań (sondaż diagnostyczny) oraz precyzyjnie przeprowadzoną analizę badań ilościowych z uwzględnieniem ich opisu i interpretacji. Jedną z rekomendacji wyprowadzonych na podstawie uzyskanych wyników badań jest uwzględnianie w procesie kształcenia i doskonalenia zawodowego wychowawców zagadnień o charakterze teoretycznym i praktycznym dotyczących rozwoju dzieci do 3 lat oraz wprowadzenie zmian legislacyjnych dotyczących pracy pedagogicznej, którym powinny towarzyszyć działania wspierające ich implementację, np. w ramach doskonalenia zawodowego. Artykuł pokazuje również, jak praca z dziećmi na tym etapie zdominowana jest działaniami opiekuńczymi kosztem edukacyjnych i wychowawczych, podczas, gdy na świecie od wielu lat podejmuje się działania inicjujące wspierająco-stymulujące podejście do edukacji, wychowania i opieki dzieci do 3 roku życia.

Druga publikacja to tekst współautorski: Ch. Bove, B. Jensen, O. Wysłowska, R.L. Iannone, S. Mantovani, M. Karwowska-Struczyk, *How does innovative continuous professional development operate in the ECEC sector....* opublikowany w *European Journal of Education* 2018, nr 53(1). Powstał on ramach współpracy z włoskimi i duńskimi badaczami (również w ramach projektu Curriculum and Quality Analysis and Impact Review of European

ECEC realizowanego w latach 2014-17), odnoszącego się do obszaru WP6 na temat innowacyjnego charakteru działań w obszarze doskonalenia zawodowego wychowawców do 3 roku życia. Na potrzeby publikacji samodzielnie opracowane zostały przez Olę Wysłowską dane krajowe, a następnie brała ona udział w analizie porównawczej w perspektywie międzynarodowej. Napisanie tekstu poprzedzały więc działania związane z opracowaniem procedur badawczych, dobraniem próby badawczej i przeprowadzeniem wywiadów. Kolejny raz Olga Wysłowska dała się poznać jako doskonała badaczka (zastosowanie studium przypadku) i autorka rekomendacji podkreślających: 1. konieczność uwzględniania w doskonaleniu wychowawców udziału ekspertów z różnych dziedzin, w tym również akademików, 2. Odnoszenie doskonalenia zawodowego do codziennych doświadczeń wychowawców w pracy z dziećmi oraz do uznanych założeń teoretycznych i wyników badań na świecie, 3. Uwzględnianie w procesie doskonalenia zawodowego wychowawców opieranie go na analizie obserwacji dzieci oraz refleksji nad ich zachowaniem.

Trzecia publikacja to współautorska monografia pt. *Żłobki w wybranych krajach europejskich*, przygotowana we współpracy z M. Pacholczyk-Sanfilippo i K. Lubomirską. Badania w tej publikacji sfinansowane zostały z dotacji celowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na prowadzenie badań dla młodych naukowców, a Olga Wysłowska była jedyną autorką tego wniosku. Za sprawą takiego zaangażowania udało jej się poprowadzić badania w Grecji, Holandii, Polsce i Portugalii. Publikacja liczy 170 stron. Olga Wysłowska opracowała w niej rozdział 1, 2, 3, 4, 5, 6, czyli niemal całość, poza częścią wprowadzającą. Współautorki uczestniczyły natomiast w pracach konsultacyjnych i uzupełniających. Wkład pracy mgr Olgi Wysłowskiej w powstanie tej publikacji jest więc kluczowy i największy.

Opisywaną publikację traktuję jako jedną z ciekawszych z zakresu edukacji wczesnodziecięcej, z tych z jakimi spotkałam się w ostatnim czasie. Przemawia za tym kilka argumentów:

Po pierwsze, nakreślone ramy teoretyczne oparte są na pracach teoretyków rozwojowych: J. Piageta, L. Wygotskiego, U. Bronfenbrennera, J. Bowlby'ego, podkreślających rozwój aktywności poznawczej dzieci, wspierającą rolę dorosłych w stymulowaniu aktywności dzieci, znaczenie otoczenia jako wzajemnie oddziałujących na siebie systemów, sens optymalnych relacji dziecka z dorosłym dla rozwoju emocjonalnego i społecznego. Co więcej odwołuje się ona do kilku koncepcji pedagogicznych, np. Montessori, Froebela, Steinera i Malguzziego. Wprawdzie są one potraktowane sygnałnie, ale tworzą pewien wprowadzający kontekst ułatwiający zrozumienie materiału pozyskanego z badań.

Po drugie, przywołanie badań nad jakością pracy placówek dla najmłodszych dzieci, z których wynika związek jakości doświadczeń najmłodszych dzieci z ich rozwojem, stanem zdrowia, osiągnięciami oraz związek doskonalenia zawodowego kadry z jakością codziennych doświadczeń dzieci.

Po trzecie poprowadzenie badań własnych i ich opisanie z uwzględnieniem perspektywy międzynarodowej. Ten aspekt traktuję jako najważniejszy i najbardziej istotny, wnoszący w obszar wczesnej edukacji, opieki i wychowania wyjątkowo wartościowe treści dotyczące aspektów strukturalnych pracy placówek i zajęć z udziałem dzieci. Metodologia badań jest ujęta poprawnie z uwzględnieniem analizy jakościowej przy zastosowaniu metody monograficznej o charakterze problemowym. Jest ona adekwatna do przedmiotu badań, jakim jest organizacja pracy w wybranych placówkach pod kątem codziennych doświadczeń dzieci. Szkoda, że ujęta została ona tak krótko. Trochę zabrakło mi w niej uzasadnień takich decyzji, co nie postrzegam jako błąd, ale chęć zaspokojenia mojej ciekawości. Cenię natomiast sobie bardzo:

1. rzeczowe uzasadnienie doboru próby badawczej (placówki z Grecji, Holandii, Polski i Portugalii), czyli spełnianie krajowych standardów i uwzględnianie placówek wysokiej jakości, wybranych z polecenia doświadczonych ekspertów,

2. dobór technik badawczych, jak: obserwacje fotograficzne dla monitorowania zachowań dzieci, zagospodarowanie przestrzeni, organizowanie pracy pedagogicznej oraz monitorowanie zachowań i interakcji z dziećmi; wywiady z wychowawcami. Bardzo istotne dla mnie jest również to, że mgr Olga Wysłowska osobiście projektowała te badania, konstruowała narzędzia badawcze i prowadziła badania,

3. zebranie danych i poddanie ich analizie jakościowej z wykorzystaniem programu ATLAS Ti wersja 8 w ujęciu kierunkowym top-down, co pozwoliło odsłonić aspekty strukturalne pracy placówek i zajęcia z udziałem dzieci,

4. szerokie ich opisanie z perspektywy czterech państw, a następnie ich porównanie z uwzględnieniem typów placówek, kształcenia i doskonalenia zawodowego, ram czasowych pracy placówek, charakterystyki budynku i terenów przyległych, pracy pedagogicznej, rekrutacji, adaptacji, współpracy ze środowiskiem lokalnym, a następnie organizacji dnia dziecka w placówce ze zwróceniem uwagi na zabawy, posiłki, zajęcia edukacyjne, odpoczynek, itd. Ten materiał traktuję jako świetne studium porównawcze poparte doskonałą znajomością dokumentów, wymagań dotyczących kształcenia kadry, itd.

5. bardzo cenne było ustalenie ram terminów opieka, edukacja, wychowania, a następnie ich analizowanie z perspektywy aktywności dzieci w poszczególnych placówkach. Ten obszar jest wyjątkowo ciekawy i cenny dla teorii i praktyki edukacji wczesnodziecięcej.

Dzięki tak podjętym działaniom poszukiwania badawcze skoncentrowane na pytaniu: W jaki sposób system pracy wybranych placówek (organizacja przestrzeni, zajęcia z uczestnictwem dzieci, infrastruktura, relacje między dziećmi oraz między dziećmi i dorosłymi, ale także między rodzinami i profesjonalistami) stwarza warunki do zaistnienia codziennych doświadczeń dzieci? zaowocowały bogatym materiałem odsłaniającym nie tylko funkcjonowanie takich placówek, ich organizację i aktywność dzieci, ale również pokazujący typowe dla poszczególnych państw specyficzne rozwiązania z cechami wspólnymi i różnicami. Odbiór materiału ułatwia wzbogacenie go zdjęciami i komentarzami.

Czwarta publikacja to artykuł współautorski z P. Slot zatytułowany *Structural and process quality in early childhood education and care provisions in Poland and the Netherlands: A cross-national study using cluster analysis* opublikowany w *Early Education and Development* w 2020. Jest ona efektem kolejnego międzynarodowego projektu realizowanego przez badaczy z Polski, Portugalii, Holandii i Finlandii w latach 2016-19. Głównym jego celem było zbadanie jakości doświadczeń dzieci 2-letnich w różnych formach ich aktywności podczas pobytu w placówce (posiłki, zabawy, zajęcia edukacyjne, artystyczne) oraz w ramach różnych rozwiązań organizacyjnych (zajęcia indywidualne, zajęcia w małych grupach, zajęcia przy udziale dorosłych, itd.). W tej publikacji wykorzystana została obserwacja z narzędziem obserwacji CLASS Toddler oraz kwestionariusz ankiety dla wychowawców.

Mgr Olga Wysłowska realizowała badania w Polsce w 28 grupach dzieci. Analizowała więc bogaty materiał obserwacyjny z wykorzystaniem filmów wideo z placówek i rozmów z wychowawczyniami. Badania pokazały od umiarkowanego do wysokiego wspieranie przez kadrę rozwoju emocjonalnego dzieci i od niskiego do średniego wspieranie aktywności edukacyjnej. Z uwagi na pozyskane wyniki badań sformułowane zostały rekomendacje podkreślające konieczność stwarzania dzieciom możliwości udziału w różnych zajęciach ze zbliżoną częstotliwością, ograniczenie limitu dzieci w grupie i liczby dzieci pod opieką jednego wychowawcy oraz wspieranie wychowawców w tworzeniu warunków sprzyjających rozwojowi poznawczemu dzieci.

Również w powstawaniu tej publikacji mgr Olga Wysłowska wykazała się dużą aktywnością, tak w projektowaniu badań, ich realizowaniu, jak i opracowywaniu wyników badań, aż wreszcie przygotowaniu tekstu do publikacji.

Konkluzja

Podsumowując, recenzowana praca spełnia wymagania rozprawy doktorskiej. Olga Wysłowska jako młoda badaczka ma wyjątkowo bogate doświadczenie uczestnictwa w krajowych i międzynarodowych projektach badawczych. Jest doskonale przygotowana od strony metodologicznej i praktycznego prowadzenia badań. Ma też wyjątkowe umiejętności do pracy w grupie. Jej aktywność badawczo-organizacyjną oceniam jako wyjątkowo wysoką, a efekty jej pracy badawczo-naukowej jako kluczowe dla popularyzacji edukacji wczesnodziecięcej i podnoszenie jej jakości zarówno w Polsce, jak i innych krajach na świecie.

Stawiam więc wniosek o dopuszczenie mgr Olgi Wysłowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego i publicznej obrony zawartych w niej tez.

A. Nowak - Łęgiewska